

Σπύρος Μητροσύλης

Κατά τον Α. Γκρήν, στην ψυχανάλυση έχουν αναδυθεί πολλές όψεις του χρόνου με αποτέλεσμα να μην υπάρχει μια ομογενής “θεωρία” του χρόνου σε αντιδιαστολή με την ύπαρξη από πολύ νωρίς, τουλάχιστον δύο θεωριών για τους ψυχικούς χώρους, τις γνωστές σε όλους μας 1η και 2η τοπική θεωρία. Οι πιο γνωστές έννοιες της ψυχαναλυτικής χρονικότητας είναι η α-χρονικότητα του ασυνειδήτου, η αναπτυξιακή προοπτική της παιδικής ψυχοσεξουαλικότητας με τις καθλώσεις και τις παλινδρομήσεις που την χαρακτηρίζουν, η έννοια του μεθύστερου και η έννοια της επανάληψης, της επιστροφής στα ίδια, η έννοια δηλαδή μιας κυκλικότητας του χρόνου.

Από τις παραπάνω η μόνη προοπτική που είναι συμβατή με το «βέλος» του χρόνου, παρελθόν /παρόν/μέλλον είναι η αναπτυξιακή προοπτική (στοματικό-πρωκτικό-γενετήσιο κ.λπ.) η οποία ωστόσο γίνεται πολύ πιο σύνθετη, αν λαμβάνουμε υπόψη μας και τις άλλες όψεις της χρονικότητας, που ωστόσο δεν υιοθετούνται από μια σημαντική πλευρά της ψυχαναλυτικής κοινότητας.

Κλασσικό παράδειγμα αποτελεί η έννοια του μεθύστερου αλλά και η έννοια της επανάληψης παρότι “εγκαλεί” από πολλές απόψεις το χρόνο, απουσιάζει ακόμη και από εργασίες που έχουν διεξοδικά και σημαντικά εξετάσει την ψυχαναλυτική έννοια του χρόνου, όπως αυτή του Π. Χαρτοκόλλη.

Στο βαθμό που η μεταβίβαση είναι το βασικό εργαλείο της δουλειάς του ψυχαναλυτή δεν ξεχνάμε πως κατά τον Φρόντ αποτελεί μία επανάληψη και συνιστά έτσι το βασικό όχημα της αναβίωσης του ξεχασμένου ψυχισμού. Η επανάληψη έχει σχηματικά δυο βασικές εκφάνσεις. Η μια συγγενεύει με την ανα-παράσταση, την ανα-μνημόνευση του ξεχασμένου παρελθόντος. Τα απωθημένα, καλά συντηρημένα στο ασυνείδητο επαναλαμβάνονται εμπράκτως στο παρόν παραμορφωμένα, αλλά λόγω της διατήρησής της σύνδεσής τους με τις δευτερογενείς διαδικασίες είναι δυνατό να αναπαρασταθούν και να αναμνημονευθούν. Η αναπαράσταση θα λέγαμε πως αποτελεί μια ανάμνηση που έχει “υποστεί” τις διεργασίες του μεθύστερου και ίσως η χρονικότητα η ίδια εγκαθίσταται στον ψυχισμό εκ παραλλήλου με τις εκ των υστέρων επανεγγραφές και επανεπεξεργασίες των μνημονικών ιχνών.

Η άλλη μορφή είναι η σκέτη επανάληψη, καταναγκαστική επανάληψη, η έμπρακτη αναπαραγωγή ψυχικών τραυμάτων ανεπεξέργαστων, στοιχειωδών ψυχικών μορφωμάτων που έχουν παραμείνει “εκτός τόπου και χρόνου”, αμνημόνευτων διότι έχουν εγγραφεί (;) πριν την εγκατάσταση της χρονικής προοπτικής στον ψυχισμό και πριν την εγκατάσταση της αρχής της ευχαρίστησης. Αυτή η επανάληψη δεν επιτρέπει κανένα αναδιπλασιασμό (ανα), αποτελεί ένα είδος μνήμης χωρίς ανάμνηση. Εμφανίζεται έτσι ως επίκαιρη ή κάθε φορά μοιάζει σαν να είναι η πρώτη, δεν υφίσταται τη φθορά του χρόνου, όπως η προηγούμενη είναι άφθαρτη. Κατά τον Γκρήν, ο καταναγκασμός της επανάληψης εναντιώνεται στην όποια αλλαγή και αν επικρατήσει η ενόρμηση του θανάτου με την αποδόμηση που επιφέρει καταλήγει τελικώς στον αντίποδα της αχρονικότητας του ασυνειδήτου.

Το κύριο κλινικό παράδειγμα που θα παρουσιαστεί θα αφορά μία περίπτωση αρνητικού τραύματος (Φρόντ) που έχει σχέση με απώλεια η απειλή απώλειας του πρωταρχικού αντικειμένου ή ασυμβατότητας με αυτό. Το αρνητικό αυτό τραύμα “αναδύθηκε” στη συνεδρία, όχι ως περιεχόμενο ανάμνησης ή ως αναπαράσταση, αλλά ως επίκαιρη “ψευδαισθητική πράξη” ή υπνωτικό φαινόμενο τελείως αποκλεισμένο από τη συνείδηση. Η ψυχαναλυτική θεραπεία με τις ερμηνείες ή τις κατασκευές οδηγεί στην ιστορικοποίηση του ψυχισμού του υποκειμένου.